

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

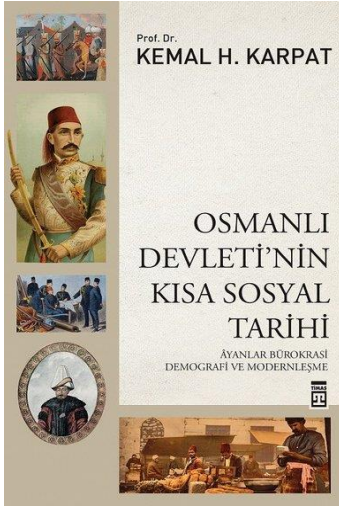
OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2587-117x

BOOK REVIEW/YAYIN DEĞERLENDİRME

KEMAL H. KARPAT, “OSMANLI DEVLETİNİN KISA SOSYAL TARİHİ” (TİMAŞ YAYINLARI, İSTANBUL, 2019, 250 SAYFA)

Neslihan FULİN¹

Osmanlı tarihi ile ilgili çok değerli çalışmalara sahip olan Kemal H. Karpat, siyasal ve sosyal bilimler alanına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Akademik hayatı boyunca özgün çalışmalarıyla tanınan yazar, bu eserinde tarih biliminin sosyal yönünü araştırmış, genellikle eserlerinde objektif bir anlayış sergilemiştir. Tarihi her yönüyle inceleyen Kemal Karpat, tarih bilimini incelerken diğer bilimlerden de faydalanmış, kendine ait bilimsel metoduyla birçok eser yazmıştır.

K. Karpat'ın bu eserinde Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel ve idari yapısı ele alınmış; aynı zamanda yazar ekonomik, siyasal ve demografik açıdan Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarını kendine özgü üslubuyla okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısı üzerinde etkili olan birtakım etkenleri genel açıdan irdelemiş bir bütün olarak

Osmanlı tarihini incelemiştir. Yaptığı her çalışmanın üzerinde büyük emek sarf eden K. Karpat, bu çalışmanın yayınlanmasını ve okuyucularıyla buluşmasını görmeden vefat etmiştir.

Kitap 250 sayfa olup altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde (s. 19-38) 15. yüzyıldan 16. yüzyılın ortalarına kadar geçen sürede geniş bir coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısı içerisinde hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin barınmasından söz edilmiştir. Klasik dönemin sosyal yapısı ve düzeni ile ilgili bilgiler içeren bu bölümde, gayrimüslimler ile Müslümanların uyum içerisinde yaşadığına dair bilgiler verilmiştir. 15. yüzyıllarda ve 16. yüzyıllarda intizamlı görülen sosyal düzenin, 17. ve 18. yüzyıllarda devletin

¹ Dr., Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı. neslihanfulin23@gmail.com

otoritesini kaybetmesi, ayan denilen yerel güçlerin ortaya çıkması ve giderek güç kazanan Avrupa Devletlerinin etkisi ile bozulması ve birtakım değişimlerle karşı karşıya kalması vurgulanmıştır.

Birinci bölümde (s. 39-70) Osmanlı toplumunun 16. yüzyıl ile 18. yüzyıla kadar ki sosyal alt yapısı ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel, ekonomik ve idari yapısını tımarlar, vakıflar ve askeriye oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik ve askeri yapısının temelini oluşturan tımar hakkında bilgi verilmiştir. Tımarların mali durumu ile ilgili rakamsal açıklamalarda bulunulmuştur. Bununla birlikte sosyo-kültürel yapı içerisinde yer alan vakıflar hakkında bilgi verilerek 1527-1528 yılları arasında Anadolu, Mısır, Halep ve Şam'daki vakıfların toplam gelirleri oransal olarak belirtilmiştir. Yine bu bölümde Osmanlı toplumunun sosyal tabakalara ayrıldığına dair bir değerlendirme yapılmış, bu değerlendirmeye göre sosyal tabakalar askeri grup içerisinde sipahiler ve yeniçeriler, şeyhülislam, tüccarlar ve zanaatkârlar, reayalar (Gayrimüslim ve Müslümanlar) olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Daha sonra bu zümrelerin Osmanlı toplumundaki konumları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümün sonlarına doğru yazar, Osmanlı Devleti'nin sosyal düzenin modernleşme konusunda eksiksiz bir yapıya sahip olduğunu söylemiş; ancak 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan birtakım sıkıntılardan dolayı bozulduğunu belirtmiştir.

"İnsan Potansiyeli: Klasik Dönem" adlı ikinci bölümde (s. 71-92) K. Karpat, 16. yüzyıl ve 18. yüzyıl Osmanlı toplumunun nüfusunu kaleme almıştır. Bunu ele alırken de Ömer Lütfi Barkan'dan yararlanmış. Osmanlı Devleti'nin büyük kent merkezlerindeki nüfusunu "16. Yüzyıl Şehir Nüfusları", "Kent Nüfuslarının Dinlere Göre Dağılımı", "Belirli Arap Eyaletlerinin Nüfusu" olacak şekilde tablolarla göstermiştir. Yazar, 16. yüzyılda kentleşmenin en yoğun olduğu yerler olarak İstanbul, Edirne, Bursa, Diyarbakır, Konya, Selanik, Halep, Kahire, Bağdat ve Şam'ı belirtmiştir. Ayrıca burada yazar, İstanbul'un ilk dönemlerde kentleşme oranının 40-50 bin iken 16. yüzyılın ilk yarısında 600 bine ulaşarak Avrupa'nın en büyük kenti olduğunu vurgulamıştır. Bu bölümde son olarak K. Karpat, Osmanlı şehirlerinin ve köylerinin özelliklerini anlatmıştır.

Kitabın üçüncü bölümü "Klasik Toplumsal Düzenin Çözülüşü" (s. 93-129) başlığını taşımaktadır. Bu başlık 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin toplumsal düzenin iç ve dış nedenlerle bozulduğuna dair bilgileri içermektedir. Yazar, birtakım iç değişimler yaşayan Klasik Osmanlı sisteminin 17. yüzyılda çözülmeye başlamasının en büyük nedeni olarak vergi toplama sistemindeki değişiminden ve orduya ait merkez bürokrasisindeki hızlı harcamalardan kaynaklandığını söylemiştir. Bunun yanı sıra 17. yüzyılda İran ve Habsburg ile yapılan savaşlar, yeniçerilerin etkisinin artması, ayanların devlete ait sorunlarda söz sahibi olması devletin otoritesini zayıflattığı, klasik sosyal ve siyasal düzenin çözülüşünü hızlandırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu bölümde yazar, "Osmanlı Devleti karşılaştığı sorunlara çözüm bulacak güçteydi; bürokraside köklü bir reform gerçekleştirerek, ayanlar, loncalar, yeni ticaret grupları ile ortak hareket ederek idari özerkliklerini destekleyebilirdi" şeklinde bir yorumda bulunmuştur.

Kitabın dördüncü bölümü "19. Yüzyılda Modernleşme ve Toplumsal Düzen" (s. 130-180) başlığı altında toplanmıştır. Bu başlık altında "Devlet ve Modernleşmenin İdeolojik Değişkenleri" (s. 130-136) ve "Merkezleşme" (s. 136-180) olmak üzere iki alt başlık bulunmaktadır. Bu bölümde genel olarak, 19. yüzyılda

Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabaları üzerinde durulmaktadır. Modernleşme çabalarının temelinde merkezileşmenin olduğu belirtilmiş akabinde III. Selim, II. Mahmut ve II. Abdülhamid'in modernleşme çabaları ele alınmıştır. Modernleşme yönünde III. Selim zamanı yapılan çalışmaların sonuç vermediği özellikle II. Abdülhamid döneminde modernleşme yönünde en büyük adımların atıldığı ve bu dönemde ekonomik gelişmenin, devletin bazı alanlarında ihtisaslaşmanın ve toplumsal değişimin gerçekleştiği vurgulanmıştır.

Kitabın beşinci bölümü "İnsan Kaynakları ve İskân Modelleri" (s. 181-205) başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde 19. yüzyılda Osmanlı nüfusunun çeşitli bölgelerdeki artış oranları belirtilmiştir. Bu bölümde K. Karpat, Müslüman nüfus ile Hıristiyan nüfusu kıyaslayarak Anadolu'da Müslüman nüfusun azaldığını söylemiştir. Bunun sebebini ise Müslüman erkeklerin uzun süreli askerlik hizmetinde bulunmasına bağlamıştır. Bölümün içeriği daha iyi anlaşılabilmesi için yazar, burada ağırlıklı olarak tablolar kullanmıştır. 1844-1856 yıllarına ait Osmanlı nüfusu tabloyla gösterilmiştir. Ayrıca 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı nüfusunun dini ve etnik açıdan değişime uğradığı belirtilmiş, özellikle dışarıdan gelen Müslüman göçlerle Anadolu, Irak, Kuzey Suriye ve Balkanların ekonomik ve sosyal yapısında birtakım değişikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Yine bu bölümde 1872-1874 yıllarına ait Avrupa ve Asya'daki Osmanlı nüfusu içerisinde Müslümanların ve gayrimüslimlerin nüfusu tablo kullanılarak açıklanmıştır. Bu bölümün sonlarında yer alan tablo ise 1893 ve 1914 yılları arasındaki Osmanlı nüfus sayımına ait raporların özetini kapsamaktadır. Bu tablo üzerinden en kapsamlı ve ayrıntılı nüfus sayımının bu yıllar arasında yapıldığı anlatılmaktadır.

Kitabın son bölümü olan altıncı bölüm "Kentsel Gelişim" (s. 206-213) başlığıyla ele alınmıştır. Bu bölümde 19. yüzyıldaki kentleşme durumu istatistiksel verilere dayandırılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında önemli kentsel gelişmeler olduğu vurgulanmıştır. Kentsel büyümenin genelde kıyı bölgelerinde yaşandığı belirtilmiştir. Ayrıca burada bazı bölgelerin kentleşme oranına ait bilgiler verilerek kırdan kente yaşanan nüfus hareketliliğinin tartışmalı bir konu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kitabın sonuç kısmında (s. 215-225) ise yazar tarafından genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kemal Karpat'ın bu eserine yönelik bir değerlendirme yapıldığında yazarın akademik bir dil kullandığı görülmüştür. Yazar kendine ait üslubuyla Osmanlı Devleti'nin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını incelemiş ve bazı yorumlarda bulunmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısında meydana gelen bozulmalar, devletin yenileşme çabaları, nüfus, kentleşme ve iskân politikası genel olarak değerlendirilmiş, sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimler istatistiksel ve çözümlenmeli olarak tetkik edilmiştir. Geniş bir kaynakçaya sahip olan bu eserde dikkat çeken iki önemli husus vardır: Birincisi tablo sayısının fazla olması, diğeri ise dipnotların ayrıntılı bilgiler içermesidir. Bunun yanı sıra kitabın sonunda yer alan indeks kısmı konu ile alakalı öğrenilmek istenenleri rahat bir şekilde bulma hususunda okuyuculara yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin sosyal tarihinin bütün olarak ele alındığı bu eser, yalnızca tarihçilerin ve sosyal bilimcilerin değil herkesin dikkatini çekecek önemli bilgiler içermektedir.